

DANĀ (223) *sb f*

-a- (217), -a- (6) [tylko w *N* i *A* sg].

dāń, dan- (47), dān- (21); dan- *BierEz*, *KrowObr* (2), *OrzRozm* (2), *BibRadz* (2), *LeovPrzep*, *RejPos*, *BudBib*, *MycPrz*, *CzechRozm*, *LatHar* (2), *WujNT*, *KlonKr*; dān- *WujJudConf*, *BielRozm*; dan- : dān- *HistAl* (1:1), *Leop* (1:2), *UstPraw* (10:3), *BielKron* (7:4), *GostGosp* (2:5), *SarnStat* (9:4).

sg *N* dāń (25). \diamond *G* dani (25), daniěj (11); -i *ZapWar*, *LibLeg* (3), *WróbŻolt*, *HistAl* (2), *KrowObr*, *Leop* (2), *BielKron* (3), *RejPos*, *BudBib*, *BielRozm*, *ZapKościer* (3), *WujNT*; -ěj *UstPraw* (7); -i : -ěj *BibRadz* (1 : 1), *LatHar* (1 : 1), *SarnStat* (3 : 2); \sim -ěj (2), -(e)j (10). \diamond *D* dani (1). \diamond *A* dāń (106). \diamond *I* danią (3). \diamond *L* dani (6), dani(e)j (2); -i *SarnStat* (3); -i : -(e)j *UstPraw* (3 : 2). \diamond *pl N* dani (7), *MiechGlab*, *LeovPrzep*, *GostGosp* (5), danie (2), *OrzRozm*, *MycPrz*. \diamond *G* dani (6) *BielRozm*, *GostGosp*, *SarnStat* (4), dāń *UstPraw* (2). \diamond *A* dani (20), danie (4), *OrzRozm*, *WujJudConf*, *CzechRozm*, *ZapKościer*. \diamond *I* daniami (2). \diamond *L* daniāch (1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

Świadczenie w naturze lub pieniężne; danina, podatek, czynsz; tributum *Mącz*, *Calag*, *Calep*, *Cn*; census *Mymer*¹, *Calep*, *Cn*; *stips Mącz*, *Calep*; *censitio Calep*, *Cn*; *stipendium*, *vectigal Mącz*; *indictio*, *intributio Calep*; *pensitatio Cn* (223) : *MetrKor* 40/817 [2 r.]; *Mymer*¹ 16, 42; *MurzOrt* B2v; O Dáni wśi Kłafztornych *UstPraw* Gv; Ogrodnicy co roley nie orzā/ fā wolni od dāniey. *UstPraw* G2, G, Gv [6 r.], G2 (12); Dań koja nā Pānā przyśc miałā. *BibRadz Num* 31 arg; Ten popis vřtāwił Auguřtus/ nie iżby nowā dań mieć chćiał/ āle iżby wiedźiał pańřtwā/ řkārby/ moc/ y dochody w opānowāniu řwym. *BibRadz* II 32b marg; iedennaście řnopow tu řam wřiął Kāpřan/ ā ktemu ofiāry wielkie/ y dānie od ludu wielkie miewāli. *OrzRozm* Hv; Manceps, Celnik/ Nayemnik/ Poborcā/ Ten křory yāki dochōd ku pořpolitemu dobremu naleźācy/ yāko yeřt cřo/ porādnia/ řzos/ dań/ naymuye ālbo odkupuye zā pewnā fummę pieniędzy *Mącz* 206a; Przydā chęřte dāni/ y cięřskie řupieřtwā/ křorymi pānowie řwoie poddāne chęřto obćiąźāc będā/ tāk iż ie przypędźā ku potāiemnemu przeciwo im řpiknieniu *LeovPrzep* E2; Rādom by teź s pořłami dla tego řolgował/ By nā dań przyřwolili *MycPrz* I B2v, B2; *Calag* 485a; od křory Stodoly a pliacu dani miařtu naliczy kozdy rok gr 2. *ZapKościer* 1579/2v; a Gdy by polōřzyel Andrařz tę pyęnādzye przet Rokyę: thedi dan stego domu ma przyřz damarřzkowy *ZapKościer* 1586/64, 1584/43, 1586/6v; *Stips* – Dan pieniężna, koja od kazdei ořřobi dauaia. *Calep* 1007a, 557a; ā ieřřliby chřynřzowych co zolřāło przez rok/ tedy pieniędzmi wybrāć przy chřynřzu od Kmieci: āby řie nie zāchowařā nā nich dań nā dań. *GostGosp* 110, 40, 88, 110; Wyřwobodza Polaki od wřzyřřkich dani/ robōt/ y řłūźb. *SarnStat* 882 marg; [křupcy koronni] māiā odpowiedāć Zakonowi z tēy dāni tylko nā ten chřās: gdyby řie przydāło/ řeby z řwēmi māięřnořćiami wřālnēmi plynęli zā morze. *SarnStat* 1111, 1055, 1074, 1121; dogodźiloby řię teź pānu iego/ boby pan pořłāremu y robotę od řwego chřlopk(ā) w cale mogł mieć/ y dań/ gdyź řię chřlopku iego řadna vymā nie dźieie. *GrabPospR* M3v; GDy kilkānaście gřow w Polřcze rādzilō, Křrzywd y nieřortun āch wřzelkich zāzyřlo To cne Sārmāćkie pańřtwo: nuz poddāni, Zbyřnie z nich dārto podymne y dāni. *KlonKr* 2.

Fraza: bibl. [Rom 13/7] »komu dań temu dań« = *cui tributum tributum, cui vectigal vectigal Vulg* (2): komu Dań themu Dań/ komu myřho/ temu myřho/ komu poćciwořć/ themu poćciwořć. *KrowObr* B2v; *CzechRozm* 248v.

Zwroty: »dań brać (a. wybierać); dań brana« [szyk zmienny] (6 : 2): I co to iest takowy zá flugá nád flugámi/ ktory ze wżyftkich flug dáni wybiera? *KrowObr* 6v; O Dáni przes Poborce bránych *UstPraw* G2, Gv [3 r.], G2; *RejAp* 132; A nie ma poczynać brać dáni ná drugi rok/ aż pierwszego roku dobierze: bo fie tym ludzie pfuią. *GostGosp* 66.

[»być na dani«: Są w tej wsi 2 ogrodnicy, którzy nie są na dani, ale ku zamkowi sochaczowskiemu należą, robią do zamku 2 dni w tydzień. *LustrRaw* 185.]

»dań (od-, wy-)da(wa)ć; dań dana« = *dare tributum Vulg* [szyk zmienny] (24; 1): Wffakociefmy powiedzieli iż ci zakazuie dawátz dán Cefarzowi *OpecŻyw* 118v, 74v, 75, 108; *MetrKor* 46/46v, 47; *KrowObr* B3; Dań rychło ma być daná *UstPraw* G2, Gv [2 r.]; *BibRadz* 3.*Esdr* 4/6; *Mącz* 416c [2 r.], 477a; *RejPos* 336; *CzechRozm* 192; A po wytrzymaniu wolności to iest po lath czterech. Winni będą ci poddani wydawać dan panu íwemu *ZapKościar* 1580/10v, 1582/40v, 1588/77, 79; *LatHar* 722; *WujNT* Mar 12/14, Luc 20/22, 23/2; *SarnStat* 279.

»danią obciążać« [szyk zmienny] (2): Woyciech Krákwofki Woyt s íwoią radą nie wdzięcznie to przymował od krolá Lokietká/ iż obciążał ludzi póspolite dla woyny wielkimi dániami *BielKron* 370v, 173v.

»dań płacić; wypłacenie daniej« [szyk zmienny] (5; 1): thedi on obwynyoni ma placzicz ony dany trzeciego dnya. *MetrKor* 40/817, 40/817; *SeklKat* H; rofkazawfzy pósfufzeńftwo ku íobie/ y wypłacenie dániey Bogu powinney/ też drugie pósfufzeńftwo z czynfzem przykazał oddawać wrzędom przełożonym *BibRadz* I 2; *Mącz* 122d; *WujJudConf* 215.

»ulożyć dań; dań jest ulozona« (3; 2): Krol Kázimierz nie miał thak wiele pieniędzy/ ále włożył dań na duchowne y ná świeckie *BielKron* 391v, 361, 366; A o dani/ którą zową Fundczol [*Item de datia, Fundczol vulgaliter dicta JanStat* 905] iż Rádá Królá Iego M. przerzeczonego to powiedziáá: iż przerzeczona dań iest nowa y nowo wlozona [*Quomodo praedicta datia sit nova et deposita fuerat JanStat* 905] *SarnStat* 1121, 1121.

»dań ustawić; dań ustawiona« (3; 1) : Imperare tributum, Dań vftáwić. *Mącz* 280b; Vectigalia proposita, Dań vftáwiona/ wywołána. *Mącz* 311d, 311a, 476d.

»dań zakládać« (2): Oznáymuiemy też wam/ iż ná wżyftki offiarniki/ y Lewity/ ípiewáki/ wrotne/ Netyny/ y (inne) sługi domu tego Bogá/ poboru/ cía/ y dáni zakládać niemaćie [*tributum, vectigal et redditus praefectus non imperat*] *BudBib* 1.*Esdr* 7/24; *BibRadz* 1.*Esdr* 7/24.

Wyrażenia: »dań cesarska« (2): Czo namię kładą zydwie izbych był bluznierz, abo izbym zakazował dani Cefarskiey *WróbŻółt* C4; *LibLeg* 10/122.

»dań chłopia« (1): Ná Podolu ftáwy/ miody/ dani chłopie. *GostGosp* 168.

»gajowa dań« (1): Dańi Kmiece. Czynfz/ Naiem/ Miodowe czynfze/ Gáiove dani/ Kárczemne/ Rybne czynfze/ Kápluny/ Gęfi/ Kokofzy/ Kury/ Chmiel/ Iáycá/ Loy *GostGosp* 168.

»dań kmieca« (1): *GostGosp* 168 cf »gajowa dań«.

»dań krolewska« (3): Wfi Kláftorne winni oddawać dań Krolewfká/ iáko y ziemiáńskie dwa grofzá. *UstPraw* Gv, Gv [2 r.].

»dań książęca« (1): Ian Mrosz szrasznw barthnyk kszyaszacy pvsczey kamyenyeczskyey dal dwye Raczcze myodv dobrego nyephalszyvego dany kszyaszaczy latha przeszlego *ZapWar* 1507 nr 2015.

»dań miodowa« [szyk 1 : 1] (2): Kmieć pod kthorym pánem bárć trzyma/ temuź Pánu o dań miodową álbo o miod ma być praw *UstPraw* F2; *GostGosp* 70.

»dań owsowa, owsa« (3 : 1): Kuiáwka y Dobrznynka ziemiá od dániéy owfa iest wolna [*ab avenae tributo libera. JanStat* 321] *SarnStat* 69, 69, 894, 1045.

Zestawienie: »dań funt(om)col« = *funtowizna, oplata morska* (3): Aby ná potym przerzeczona dań Fundthomczol/ y iéy płáčení/ było zówieszoné [*Quod de caetero praedicta Dacia Fundtzol, et eius solutio suspendatur, et sit suspensa JanStat* 906] *SarnStat* 1121, 1074, 1110.

Szeregi: »dań, (albo, i) cło« = *tributum, vectigal et redditus PolAnt* [szyk 2 : 1] (3): *BibRadz* 1.*Esdr* 7/24; *BudBib* 1.*Esdr* 7/24; tedy przećiwko wśyřtkim y koźdému, zořobná w tym odmienieniu Pánów téż doznáią odmienność w wćilku dani álbo cłá/ które zową Fundczol [*deprehendet appressionem, datiam quae in vulgari Fundczol dicitur. JanStat* 901]. *SarnStat* 1118.

»dań, (albo, i) czynsz« [szyk 3 : 1] (4): *OpecŻyw* 75; A iegli téż ná ktorego wiernego co przypádnie boleści álbo niezczęćcia iákiego/ tho iuż Pan z niego bierze iáko czynřsz álbo iáką dań zá ony młode álbo nieobáczne wyřtępkí iego *RejAp* 132; *Calep* 526b; *LatHar* 316.

»dań, dochod« (2): *Mącz* 476d; Tákże ine powinności zchuciá y wiernie wypełnić máią/ człá/ pobory/ danie/ dochody wřzelákie płáćić. *WujJudConf* 215.

»dań, (albo) pobor« = *tributum et vectigal Mącz* [szyk 6 : 3] (9): Pytay téż ich iegli dáníe álbo pobory one wielkie y wřtáwiczne/ zá zwolenim Korony Czeřkiey řye dzieię w Czechach *OrzRozm* L3; *Mącz* 416c [2 r.], 311a, 476d [2 r.], 477a; *WujJudConf* 215; *Calep* 178b.

»dań albo (i) podatek« = *donatio sive tributum JanPrzyw* (3): *Vectigalis, et hoc vectigale, Hołdowny/ czynřzowny/ kto zwłászczá clo/ pobór/ dań y ynřze podátki winien dáć. Mącz* 477a; Pánów y řzláchy wřyřtkich czyniémy wolné/ y wymuiemy od řkládánía wřyřtkich dáníe álbo podatków ták pořpolitych iáko ořobliwych *SarnStat* 882, 63.

»sep i dań« (1): A wřákkże řpy y dáníe iákimkolwiek przezwiřkiem miánowáne/ wřyřcy poddáníe nam y pánóm řwym/ y komu powinni/ wedla řtárádawnéy miáry y powinowáctwá oddawáć będą. *SarnStat* 279.

»dań, (albo) szacunek« [szyk 2 : 1] (3): *Tributum ex censu conferre, Z przemořności á z máyętności řwei dań álbo řzacunek płáćić. Mącz* 122d; *Calep* 179b, 1084b.

»dań albo wybieranie« = *exactio sive datio JanStat* (3): Téż y w ziemi Pomorzkiey Dań álbo wybiéráníe/ które Portem *aliás* Mářfard zá řtárym pořtánowieniém Křiężąt Polřkich było zwáne/ nářzą Křólewřką řczodrořliwořciá kářsuiemy *SarnStat* 1118, 1074, 1110.

W przen (1) :

Zwrot: »dawać dań« (1): MOgliby řnadź Słężacy/ narodowi řwemu/ Sławnemu Pretwicowi/ Rycerzowi temu/ Dawáć dań/ z iego řławy *RejZwierz* 78v.

Przen: Powinność (2) :

Zwrot: »dań płáćić« (1): Powinnyřmy ie [rodzice] wećci mieć/ pořluznybyć/ y wřelką dań albo zapłatę powinna á znořną płáćić. *SeklKat* H.

Szeregi: »dań i poddańřstwo« (1): Wyznaymy złótem/ řřz on iest křólem nářzym/ ktoremuř my dań y poddańřtwo winni řą *SkarŻyw* 27.

»dań albo zapłata« (1): *SeklKat H cf* »dań płacić«.

a. *Haracz, opłata lennicza; tributum Vulg, Miech, HistAl; donatio Miech (96)* : Tám go Więć pyłźnie dárował/ Y Ligurgowi dań poślął *BierEz G3, G3v*; á bałwany drogie łwe ku mnie pošli y dan, chzełzli [!] przedemną pokoy mieć *BielŻyw 158, 149, 155; MiechGlab *7v; LibLeg 10/122v, 124v, 11/10, 182v*; Iako Atenowie poślali dań wielką Alexandrowi *HistAl D6v, B3v, B6*; kthorych niemogli łynowie Iłráelłcy wykorzenić: włłyłtkie Sálomon poczynił hołdowniki pod dánią [*fecit Salomon tributarios*]/ aż po dziś dzień. *Leop 3.Reg 9/21; RejZwierz 37v; BibRadz 2.Mach 8/36*; Połowcy vpomináli łie dani v Swátopèłká Kłiążęcía Kijowłkiego/ kthorą łiego óciec Włzewold dawał. *BielKron 350*; Tátor od nas chce dani/ łukná y kozuchow *BielRozm 6v*.

Zwroty: »dań (od)da(wa)ć« [*szyk zmienny*] (39): Zádawali gadki łobie: [...] Ktory wyłóżyć nie vmiał/ Sám pierzowi dań dáć mułiał *BierEz F3*; Iam rádził áby hołdował/ A podług zmwoy dań dawał. *BierEz Q, F3 [2 r.]*, N; Ziemia ta [*Polus Arcticus*] kxiędzu Mołkiewłkiemu łest poddana, ktoremu za dany dawaia łkory Sobole, Popielicze y inłze kthore maia *MiechGlab 62, **2v*; A pothem Valáłki Voyevoda y Multhanyłky Voyewoda s ych poddanemy szą od dawnego czałzv náłly poddany y nam dany dayą. *LibLeg 7/41v, 8v, 99v, 10/123v, 148, 46/118; HistAl C6*; y łtał łie v niego Krol Ozee łlugą/ á dawał mu dań [*reddebatque illi tributa*]. *Leop 4.Reg 17/3, 17/4, 1.Mach 8/4, 8/7; RejZwierz 37v; BibRadz I 308c marg, 3.Esdr 6/29*; á gdy łie nágotowáli/ óiągnął napierwey ná ty ktorym dáni dawał/ poráził łe ták bárzo/ łz mu łami dań mułieli dáwać. *BielKron 438v, 18v, 70v [2 r.]*, 85v, 91, 94v (16); *SkarŻyw 558; PaprUp Bv*.

»dań postąpić (*a.* postępować«) (*szyk zmienny*) (6): Ale ináčzey w Czełkiey kronice łthoi/ gdzie piłze łzby dáń połthął Krol Polłki Czełkiemu. *BielKron 374v, 70, 350, 375, 442v; SkarJedn 378*.

»dań ułóżyć« [*szyk zmienny*] (5): Bo go był złóżył krol Egıptłki/ [...] y włóżył ná ziemię dań łto cętnarow łrebrá/ á cętnar złóthá [*et condemnavit terram centum talentis argenti et talento auri*]. *Leop 2.Par 36/3; BielKron 343v, 344 [2 r.]*, 427v.

»dań ustawi(a)ć« = *tributum constituere Miech (3)*: Saraczeni z łwey wiary wielkie rołkołszy maia y pożytki, inłze w łzythkie łekti moczą y mieczem łobie podbijaiącz, z pyłznymi walczącz, á powolnym dan vłtawiaiaącz *Miech 20, 67; BielKron 343v*.

»dań włóżyć« (1): Ná Drewlany dań wielką á nieznośną włóżył *StryjKron 121*.

»dań (wy)b(łe)rać« [*szyk zmienny*] (5): Potym przyełchali wielci panowie od Dariuła połłani do Filipa krola/ chcąc brać czynłz y dań Cefarzowi *HistAl B3v, G6; Leop 3.Esdr 2/27; BielKron 428*; ktorzy [*Tatarzy*] od nich zówždy dań wybieráli/ y według łwego zdania Ruffakom Chrzełciánom iáko poddánym rołkázowáli *StryjKron 416*.

»dań (za)płacić« [*szyk zmienny*] (10): Y odpowiedział Yadus kxiążę kapłanłkie rzekąc, tilkom był do żywota Dariułowego miał płacić Dariułowu dan. *BielŻyw 155, 160; HistAl H2; LibLeg 11/182*; Co łełli tho miałłto/ y mury łego pobuduia łie/ nie thylko że nie będa dani płácić [*non tantum tributa non sustinebunt pendere*]/ ále łie y ná krole oborzą á záprą łie łm. *Leop 3.Esdr 2/19, 2.Mach 8/10, 8/36; BielKron 324v, 443*; dań Arábzcycy Płácić mu będa/ y Sábeczcycy. *KochPs 105*.

»dań złóżyć« = *uwolnić od dani (1)*: Ták przed łáty Tezeus/ chcąc łrogięgo pożyć Minotaurá: a óiężką dań z oyczyzny złóżyć/ Płynął ná pędkię Nawie przez głęboke łmorze *KochPam 81*.

Szeregi: »czynsz, (i) dań« [szyk 5 : 2] (7): Gdy poflowie przifzli do Alexandrá/ podáli mu koronę złotą/ czynsz y dań roczny obieeuiąc/ iáko fami Atenowie bráli. *HistAl* D6v, B3v [2 r.], C3, D6v, G6, H2 (7).

»dań i dług« (1): Bo kto ná Kmiotki dani y długi záchowywa/ łatwie ie zuboży. *GostGosp* 66.

»(h)oład i (abo) dań« (2): *BielKron* 375; ádzi zaktoremi fie on przitzinia iusz mu przirzekli pewni hold ábo dan *PaprUp* G2v.

»dań i poddaność« (1): A tham go wyzwolił Cefarz, od wielkich poślug/ dani/ y poddaności Rzymfkim Cefarzom/ y potomkom iego *BielKron* 344v.

»dań i posłuszeństwo« (1): Potym Dawid poráził Filiřtyny do końcá/ y wzyął nád nimi moc áż mu dań y pośluzzeństwo pořtápić muřieli. *BielKron* 70.

»trybut albo dań« (2): a chciał łobie wymowić v krolá Bolesława trybuth albo dań z kfięřtwa Pomorřkiego y Prufkiego *BielKron* 353, 70.

Synonimy: cło, czynsz, płat, pobor, podatek, szacunek, trybut, wybieranie.

Cf **DANIE**